

« رویکرد امنیت غذایی از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بالادستی »

* دکتر حجت الله ابراهیمیان^۱

** پوریا ناصری^۲

چکیده

امنیت غذایی پیوسته به عنوان هدف اصلی سیاست‌های توسعه و دسترسی به مقدار کافی مواد غذایی و سلامت تغذیه‌ای همواره به عنوان یکی از محورهای اصلی توسعه و زیرساخت مهم پرورش نسل‌های آتیه کشور در بعد از انقلاب اسلامی مورد تأکید بوده است. این مقاله با بهره‌گیری از روش اسنادی به بررسی رویکرد امنیت غذایی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بالادستی پرداخته است و در پی آن است که ارتباط امنیت غذایی و قانون اساسی و اسناد بالادستی را در می‌یابد. در این مقاله و پژوهش از روش مطالعه کتابخانه‌ای بهره گرفته شده، و مطالب جمع‌آوری شده به صورت روش توصیفی ارائه می‌گردد.

واژگان کلیدی: امنیت غذایی، دسترسی به مواد غذایی، قانون اساسی، قانون برنامه پنج ساله توسعه، سیاست‌های کلی

مقدمه

دسترسی مقدار کافی مواد غذایی و سلامت تغذیه‌ای از محورهای اساسی توسعه است و زیربنای پرورشی نسل‌های آتی کشور محسوب می‌شود. نقش تغذیه در سلامت به افزایش کارایی و ارتباط آن با توسعه اقتصادی طی تحقیقات گسترده در سطح جهانی به ویژه در طی دو دهه اخیر با مبانی علمی و شواهد تجربی مورد تأیید است (سازمان ملل متحد، ۲۰۰۳).

با توجه به اینکه دسترسی به غذای کافی از ابتدایی‌ترین حقوق انسانی ماست، دولت‌ها موظفند اقدامات جدی برای بهبود شرایط تغذیه‌ای توده مردم به عمل آورند. بنابراین تأمین امنیت غذایی، مستلزم تلاش در جهت فراهم کردن امکان دسترسی تمام خانوارها به ویژه اقشار آسیب‌پذیر به مواد مغذی مورد نیاز است. از سوی دیگر، به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران بخش روستائی و کشاورزی در بین بخش‌های اقتصادی اهمیت راهبردی دارد (باریس، ۱۹۸۲؛ جانستون و کیلی، ۱۹۸۲).

دلایل مهم راهبردی بودن آن قبل از همه، به کارکرد آن در تأمین غذای هر کشور مربوط می‌شود. بعلاوه این بخش به ارتباطات پسین و پیشین با سایر بخش‌های اقتصادی را برقرار می‌کند و فراهم‌کننده نهاده‌های آنهاست. همچنین توسعه انسانی تا حد زیادی در گرو توانایی جامعه در ایجاد امنیت غذایی مطمئن و پایدار است که در سایه کشاورزی

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم Hojjat49@gmail.com

۲- دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم puryanasari@yahoo.com

توسعه یافته میسر می شود. توجه به امنیت غذایی در ایران همواره یکی از اهداف عمده برنامه های توسعه روستائی و کشاورزی بوده است. سیاست های کشاورزی رژیم طاغوت موجب ایجاد شکاف درآمدی بین شهرها و روستاها و مهاجرت شدید روستائیان به شهرها و نتیجه وابستگی شدید به واردات مواد غذایی و کشاورزی از خارج گشته بود. لذا در بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی توسعه کشاورزی و ایجاد درآمد روستائیان مورد توجه قرار گرفته، ضمن آن که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در بند ۹ از اصل ۴۳ به بحث خودکفائی به افزایش تولیدات کشاورزی و دامی تأکید شده است و عملاً سیاست های کلی نظام بایستی بر اساس این اصل تعریف و تبیین گردد و اصولاً این سیاست ها با هدف خودکفائی در تولید مواد غذایی و توزیع درآمدی در سطح روستا و شهر به منظور دسترسی به همه امکانات معیشتی مناسب به مورد اجرا گذاشته شود. هدف این مقاله و نوشتار آن است که در حال حاضر بررسی امنیت غذایی در چهارچوب قانون اساسی و اسناد بالادستی من جمله سند چشم انداز بیست ساله و برنامه های توسعه ای کشور می- باشند. بر اساس تعریف شورای جهانی غذا (WFC) امنیت غذایی بر دو محور اشاره دارد: اول: بر این که غذا به مقدار و کیفیت کافی در هر زمان و هر حال مورد نیاز موجود و در دسترس و قابل تهیه باشد. دوم: بر اینکه ضمانتی وجود داشته باشد که این وضع استمرار یابد (به نقل از دینی ترکمان، ۱۳۸۳: ۹۵۷).

مفهوم حق بر سلامت

اساساً حق بر سلامت به عنوان یک حق ذاتی به این معناست که هر کسی حق دارد تا به بالاترین استاندارد سلامت فیزیکی و روانی دستیابی داشته باشد. سلامتی در لغت به معنای فقدان بیماری مستمر و عافیت و تندرستی است. البته با مذاقه در اساسنامه سازمان بهداشت جهانی، سلامتی نه صرفاً فقدان بیماری بلکه در مفهوم سلامتی کامل جسمی و روانی در واقع قلمداد می شود.

بنابراین با توجه به اهداف مقاله حاضر، به طور مختصر به مباحثی در ارتباط با «حق بر سلامت» و «امنیت غذایی» می پردازیم که عبارتند از:

۱) تبیین ارتباط حق سلامت و امنیت غذایی با یکدیگر از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

اگر بخواهیم مذاقه ای در ارتباط امنیت غذایی و حق بر سلامت داشته باشیم در حال حاضر بسیاری از متخصصان مدیریت نظام های سلامت معتقدند که برخورداری از سلامت منحصر به بهره مندی مناسب از خدمات بهداشتی و درمانی صرف نیست بلکه با توجه به نقش عوامل اجتماعی در تأمین سلامت این حق می تواند در غالب تغذیه مناسب، داشتن سرپناه مناسب، عدالت، داشتن درآمد مناسب، دسترسی به خدمات آموزشی و حتی محیط زیست پاک در تأمین سلامت نقش اساسی دارند. حق داشتن حداقل رفاه و امکانات در زندگی در موارد متعددی از اصول قانون اساسی نظیر بندهای ۳ و ۱۲ از اصل ۳ و اصول ۲۰ و ۲۹ و بند اول اصل ۴۳ مورد اشاره قرار گرفته و می توانیم مسائلی را که بیان شده مورد ملاحظه قرار دهیم.

حق داشتن حداقل وسایل و امکانات زندگی، نخستین حق از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و مبنای حق بر سلامت است. این حق معنای اخص خودش شامل حق تغذیه سالم، اعم از شروعی سالم و تضمین عرضه ایمنی غذا و سلامت آن را نیز شامل می‌شود. همچنین آب سالم و آشامیدنی، شرایط سالم کاری، نظافت و بهداشت و در حد وسیع‌تر ایمنی غذایی را می‌تواند شامل شود.

آزادی و رهایی از فقر، گرسنگی، سوء تغذیه، با داشتن این حق ممکن است انسانی که گرسنه باشد دیگر حقوق و آزادی‌ها برای وی چه معنا و ارزشی دارد؟ می‌توانیم جواب بدهیم خیر، حق امنیت غذایی از اصول اولیه و بنیادین حقوق هست و با وجود این حقوق است که زندگی معنا، مفهوم و بهبود می‌یابد و با حق‌های دیگر ارتباط پیدا می‌کند. مطلب حائز اهمیت باید ضوابطی برای مشخص شدن حق بر سلامت داشته باشیم تا بتوانیم دقیقاً مشخص کنیم که دولت‌ها در مقابل ارائه خدمات سیاسی برای ارتقای حق بر سلامت چه تکالیف مشخصی دارند؟

البته بهتر است در اینجا گریزی به حقوق شهروندی و حق بر سلامت نیز بیندازیم چرا که حقوق شهروندی ناظر به حقوقی هستند که افراد جامعه به خاطر وفاداری به سعادت جمعی شهروندان که در قالب حمایت از حاکمیتی مشروع می‌باشد از آن بهره می‌برد. حقوق شهروندی مجموعه حقوقی است که قانون اساسی و قوانین مدون و موضوعه برای شهروندان ایرانی مطرح و مشخص کرده است برخورداری و بهره‌مندی از زندگانی سالم، تأمین بهداشت عمومی و حق سلامت عمومی شهروندان در زمره اهداف اساسی تشکیل دولت‌ها قابل بررسی می‌باشد.

۱- یکی از اهداف و وظائف نظام‌های جمهوری اسلامی که بر قانون اساسی مطرح هستند، حفظ، تأمین و ارتقاء سطح کلیه افراد جامعه است بنابراین بخش سلامت، بهداشت و درمان به منظور تأمین و ارتقای سطح سلامت جسمی، روانی و اجتماعی جامعه در چارچوب سیاست‌ها و خط‌مشی‌های تعیین شده مجموعه نظام‌یافته‌ای از فعالیت‌ها و عملیات اجرایی را تعیین کرده است.

ارتقاء سطح زندگی اجتماعی، اقتصادی و پیشبرد اهداف سلامت جامعه جزو اولویت‌های راهبردی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. یکی از اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران، حفظ، تأمین و ارتقای سطح سلامت همه افراد جامعه است به گونه‌ای که این موضوع در اصول متعدد قانون اساسی گنجانده شده که در اول عرایض به آنها اشاره شد، نظیر: بند ۱۲ اصل ۳ قانون اساسی، یا بحث پیریزی اقتصاد صحیح عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، کار، بهداشت و تعمیم بیمه طرح شده است.

۲- با نگاه به کلیت اصل ۳ قانون اساسی که فهرست مختصری از مباحث اصول آینده قانون اساسی است و به صورت کاملاً فشرده وظائف قوای سه‌گانه از جمله قوه اجراییه را مشخص کرده است می‌توانیم به اصول قانون اساسی و حق بر سلامت برسیم یا می‌توان بر اصل ۲۱ اشاره کرد که دولت موظف است حقوق زنان را در تمام جهت‌ها و رعایت موازین اسلامی تضمین نماید.

در زمینه حق بر سلامت بند ۲ و ۴ اصل ۲۱ از این اصل می‌تواند مصادیق مربوط بر حق سلامت باشند، چه حمایت از مادران در دوران بارداری. بحث حصانت فرزند و آنچه در بند ۴ اصل ۲۱ گفته شده ایجاد بیمه خاص بیوه‌ها و زنان سالخورده و بی‌سرپرست.

اما نتیجه اصولی که صراحت لهجه بیشتری در خصوص حق بر سلامت را دارد، به اصل ۲۹ و بند یک اصل ۴۳ اشاره نمود.

پس از بیان حق بر سلامت از منظر قانون اساسی، بحث اسناد بالادستی را نیز مورد بررسی قرار خواهیم داد نظیر سند چشم‌انداز و برنامه‌های پنج ساله و... که به آن‌ها نیز خواهیم پرداخت و ارتباط آن را با قانون اساسی مورد بحث و بررسی قرار می‌دهیم.

(۲) مفهوم غذایی سالم و کافی

از اولین مؤلفه امنیت غذایی، می‌توانیم به مفهوم غذایی سالم و کافی و مغذی اشاره کنیم. وجود حق غذا به این مفهوم نیست که دولت‌ها موظف هستند برای همگان غذای مجانی تهیه کنند پیش از آنکه فرد بتواند به سراغ حیطة تجملی حق رأی یا موهبت آزادی بیان برود باید برخی حقوقی از قبیل: حق غذا به نحو شایسته‌ای برای حق تأمین شوند. در حقیقت پیش از پرداختن به حقوق مدنی و سیاسی مربوط به مشارکت سیاسی، بازداشت خودسرانه، آزادی بیان یا حرم خصوصی نخست باید حقوق حداقلی معیشت مثل حق آب و غذا تأمین شوند. حق غذا بیان مختصر مجموعه پیچیده‌تری از تعهدات مربوط به امنیت غذایی است که مثل تضمین دسترسی به غذا و برنامه‌ریزی برای کمبودها و مسائل مربوط به توزیع و ایمنی غذایی و تضمین عرضه ایمن و پایدار غذا می‌باشد.

حکومت یا به تعبیری دولت‌ها باید از تضعیف امنیت غذایی پرهیز کرده برای نیازهای مردم برنامه‌ریزی کنند. به ویژه حق امنیت غذایی نباید به واسطه نابودی غیرموجه محصولات کشاورزی یا خلع ید از زمین نقض شود.

(۳) حق دسترسی به غذای کافی و کرامت انسانی

حق دسترسی به غذای کافی از کرامت انسانی اشخاص جدا نیست و دستیابی به آن برای بهره‌مندی از دیگر حقوق انسانی ضروری می‌باشد. اعمال این حق زمانی عملی می‌شود خواهد شد که هر زن و مرد و کودکی به صورت جداگانه و یا با مشارکت دیگران بتواند در همه اوقات به غذای کافی و سالم و مغذی دسترسی داشته باشند. البته این بدان معنا نیست که وظیفه دولت‌ها ارائه غذای رایگان به مردم می‌باشد، بلکه بدین معناست که وظیفه احترام به این حق و حمایت از آن و اعمال و اجرای آن در قالب مواردی به عهده دولت‌هاست. علی‌رغم اینکه جامعه جهانی همواره بر اهمیت توجه به حق انسان در دستیابی به غذای کافی تأکید کرده است، تحقق امنیت غذایی و حق آن نه فقط در گرو نظام‌های غذایی منصفانه و قابل دوام است، بلکه همچنین نیازمند ضمانت‌هایی برای امنیت معاش از جمله حق کار، زمین و تأمین اجتماعی است.

حق دسترسی به غذای سالم و کافی باید به دور از تبعیض و بی‌عدالتی باشد به طوری که همه افراد و گروه‌ها به ویژه فقرا و طبقاتِ فرودستِ ضعیفِ جامعه که از تبعیض‌ها و بی‌عدالتی‌های گسترده رنج برده و می‌برند حداقل در این مورد که از حق‌های پایدار و اساسی و بنیادی است دچار بی‌عدالتی و تبعیض نباشند. در این حال شاید مانعی در برابر دستیابی افراد به غذای کافی و مغذی وجود داشته باشند. این موانع ممکن است شامل آلودگی‌های محیطی و صنعتی باشند که از ارائه خدمات مناسب غذایی به افراد جلوگیری می‌کند.

۲- تضمین بهره‌مندی همه افراد به ویژه زنان از قدرت کامل و یکسان برای دستیابی به منابع اقتصادی مانند زمین و سایر منابعی که شامل سرمایه و تکنولوژی می‌باشند. مطابق بند یک اصل ۴۳ قانون اساسی که در جهت نیل به این هدف مهم و اساسی که به معنای حمایت از مردم در جهت دستیابی به روش‌های کسب درآمد و استفاده از آن می‌باشد اتخاذ تدابیر ذیل ضروری است:

الف) تضمین و دستیابی مردم به درآمد کافی برای تهیه غذا یا زمین و تولید مواد غذایی به وسیله آن.

ب) مشخص کردن طبقات ضعیف جامعه و اجرای سیاست‌هایی برای حمایت از آنها در جهت بهره‌مندی از غذای کافی و مناسب.

ج) باید تدابیری در جهت تضمین شرایط زندگی شرافتمندانه برای کارگران و خانواده‌های آنان اتخاذ گردد و مشاغل آزاد و درآمدزا مورد حمایت قرار گیرند.

د) دولت باید در حمایت از کشاورزان و برآوردن نیازهای آنان به اجرای برنامه‌های لازم بپردازد به عنوان مثال با اقداماتی از قبیل تأمین حقوق اتباع خود و حمایت از حقوق زنان و کودکان و طبقات تولید کننده می‌تواند در ایجاد تعادل اقتصادی مؤثر باشد.

۲) حق برخورداری از غذای سالم و کافی در منابع داخلی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در بند (۱۲) اصل (۳) قانون اساسی، حق بر خدمات از قبیل «پیریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه» مقرر شده است و در بند یک اصل ۴۳ یکی از ضوابط اقتصادی دولت را در تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه دانسته است.

و به موجب تبصره ۳ بند «ب» ماده ۳ اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷ دولت مکلف است در حد مقابله با بحران نسبت به تأمین کالاهای اساسی مانند گندم و سوخت برای مدت معین، تمهیدات لازم را بیندیشد.

یکی از وظایف دولت اسلامی طبق آموزه‌های دینی تضمینی بر طرح زندگی آبرومندانه برای همه افراد و شهروندان آن دولت اسلامی است. بنابراین نباید هیچ‌گونه تبعیض در خصوص دسترسی به غذا وجود داشته باشد. این تمهیدات فوری را می‌توان جزئی از وظیفه محترم شمردن حق غذا تلقی کرد.

سطح دیگر تمهیدات مربوط به وظایف حمایت از حق غذاست و سطح سوم، با تعبیری مختلف نظیر مساعدت، تسهیل یا تأمین بیان شده است که از یک‌سو، مراد از آن افزایش دسترسی به غذا است. بدین معنا که از طریق اشتغال زایی، توسعه تسهیل حمل و نقل، ذخیره‌سازی، اطمینان حاصل شود که مردم از امکانات لازم برای امنیت غذایی برخوردارند و سلامت غذایی آنها از زمان تولید تا مصرف تضمین شده است و دسترسی و برخورداری از غذای سالم و کافی دائمی و همیشگی است و جامعه می‌تواند از انواع غذا و محصولات کشاورزی طیب، حلال و سالم بهره‌مند گردد که تمام این‌ها در گرو قوانین و مقررات اصولی و کاربردی است.

۵) حق برخورداری از آب کافی و سالم

در دو دهه اخیر، نیازهای رو به رشد به منابع آب در کلیه خبرهای مصرف و آثار و تبعات و توسعه ناپایدار و دخالت بشری در مؤلفه‌های مختلف چرخه آب و همچنین پدیدار شدن تنش‌های ناشی از کمبود آب در سطوح ملی و منطقه-ای موجبات بروز نگرانی و دغدغه خاطر را در جامعه فراهم آورده است این وضعیت تلاش‌های عمده‌ای را برای تبیین ابعاد مختلف موضوع به دنبال داشته و برآیند عمومی مجموعه فعالیت‌ها به گونه‌ای پیش رفته که هم اکنون موضوع آب به دلیل اهمیت و حساسیت آن در مجامع عمومی، ملی و بین‌المللی مطرح و هر زمان نسبت به زمان قبل بحران آب عظیم‌تر می‌شود. وجود فاضلاب‌ها، رواناب‌ها و زباله‌های شهری، سیلاب‌های کشاورزی و فاضلاب‌های صنعتی وجود بحران آب را شدیدتر و دسترسی به آب سالم را سخت‌تر نموده است. بهره‌گیری از روش‌های نوین کشاورزی و استفاده بهینه از آب، از جمله عوامل حیاتی برای نیل به هدف تأمین غذای جمعیت در حال افزایش جهان است. آب یک نعمت ارزشمند حیاتی است با اینکه سه چهارم سطح زمین از آب تشکیل شده، تنها قسمت اندکی از آن به عنوان آب شیرین و قابل شرب مورد مصرف قرار می‌گیرد. حدود ۷۰ درصد آب‌های قابل استحصال صرف تولید مواد غذایی و تغذیه انسان‌ها می‌شود. طبق برآورد و طی بیست سال آینده مردم جهان نیاز به تأمین ۶۰ درصد غذای بیشتر خواهند داشت. بخش قابل توجهی از این افزایش تولید از طریق کشت متراکم و نیازمند آبیاری است. ولی ممکن است کشورها قبل از رسیدن به این تاریخ با مشکل کم آبی و بحران آب مواجه گردند و رقابت بر سر تصاحب منابع بیشتر آب، بین بخش صنعت و کشاورزی بالا خواهد گرفت. با توجه به موارد مذکور، یک مدیریت مطلوب اقتصادی و مالی جهت مقابله با بحران ضروری می‌باشد که اهداف مدیریت مذکور را می‌توان به شرح ذیل تبیین نمود:

- بهبود وضعیت بهره‌وری از منابع، ظرفیت‌ها و امکانات موجود
- بهبود وضعیت تخصیص منابع کمیاب میان فعالیت‌های مختلف بر اساس کنترل و اثرگذاری بر شاخص‌های بهره-

- بهبود و اعتلای رفتار مصرف‌کنندگان از نظر تلفات و آلوده کردن آب
- اشاعه و ترویج روش‌های کاهش تلفات خشکسالی در فعالیتهای کشاورزی
- بهبود وضعیت تخصیص منابع آب از طریق تخصیص منابع آب به مصارف با ارزش‌تر اقتصادی و کاهش مصارف کم ارزش‌تر

عمده راهبردهای اساسی جهت مقابله با بحران‌های موجود به شرح ذیل است:

- تلاش در جهت تحقق مدیریت یکپارچه منابع آب از طریق تعریف، تبیین و رسمیت دادن به ساز و کارهای مؤثر و هماهنگی بین کلیه بخش‌های عمومی و خصوصی که فعالیت آن‌ها بر مدیریت منابع آب اثرگذار بوده و یا از آن تأثیر می‌پذیرند که در برنامه پنجم توسعه نیز بدان اشاره شده است.
- ظرفیت سازی شامل تقویت حلقه‌های مفقوده مدیریت آب نظیر مدیریت کیفیت آب و مبارزه با آلودگی‌های محیط زیست که اصل ۵۰ قانون اساسی نیز بدان اشاره و اذعان دارد.
- ارتقاء دانش و آگاهی‌ها در کلیه سطوح از طریق توجه اساسی به مقوله آموزش، تحقیقات و توسعه سازمان‌دهی پایگاه اطلاعاتی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی با الهام از بندهای دوم، سوم و دوازدهم از اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- به هر حال آنچه مشخص است تأکید بر مسئله آب چه در قانون اساسی و چه در اسناد بالادستی من جمله برنامه‌های پنج ساله توسعه‌ای کشور می‌باشد به طوری که ماده ۱۷ قانون برنامه چهارم توسعه در یازده بند به منابع آب و حرکت به سوی مدیریت و بهره‌برداری بهینه از آب پرداخته که می‌تواند موجبات آب سالم و کافی را که از مؤلفه‌های امنیت غذایی است فراهم آورد.

۶) تبیین امنیت غذایی با توجه به اسناد و قوانین بالادستی در ایران

- الف- قانون اساسی:** در خصوص امنیت غذایی در چارچوب اصول مترقی قانون اساسی توضیحاتی اجمالی بیان گردید که می‌توان به عمده آن اصل ۲۹ و بند یک اصل ۴۳ و بند ۹ اصل ۴۳ (استقلال اقتصادی و خودکفائی) و مفاد کلی اصل ۳ قانون اساسی اشاره کرد.
- ب- سند چشم‌انداز بیست ساله:** دومین انعکاسی امنیت غذایی در واقع حق بر سلامت در سند چشم‌انداز بیست ساله ایران قابل مشاهده می‌باشد که در این سند ضمن توصیف مشخصات جامعه سالم ایرانی به ذکر مواردی مربوط به بخش سلامت پرداخته شده است. از اهداف یک اقتصاد مردم‌سالار آن است که مردم آن جامعه عمری طولانی‌تر و زندگی سالم‌تری داشته باشند، که دولت با اتخاذ اقداماتی اساسی در پیشگیری و حل مشکلات سلامت می‌کند. دولت سه هدف عمده را در این زمینه تعقیب می‌کند. **اول:** طولانی‌تر کردن دوره یک زندگی توأم با سلامت، **دوم:** کاهش اختلافات سلامت بین مردم و مناطق کشور و **سوم:** دسترسی به خدمات پیشگیرانه برای همه.

سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، ضمن توصیف مشخصات یک جامعه سالم ایرانی به عنوان جامعه برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی و تأمین اجتماعی فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده و بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب را در حق بر سلامت مورد تأکید قرار داده است. در سند چشم‌انداز، موارد و تأکیدات مربوط به سنجش سلامت عبارتند از: تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی و ارتقای سطح شاخص‌های آموزش و سلامت و امنیت غذایی، استقرار نظام جامع تأمین اجتماعی- در این سند تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی و خودکفائی در تولید محصولات اساسی کشاورزی و ایجاد فرصت‌های برابر، و مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های متوسط و کم درآمد و اقشار آسیب‌پذیر مورد توجه واقع شده است از جمله مواردی دیگر بر امنیت غذایی در سند چشم‌انداز توجه به ارتقای سطح درآمد و زندگی روستائیان و کشاورزان به عنوان تولید کنندگان غذای سالم و محصولات کشاورزی سالم و توسعه پایدار روستاها و رفع فقر با تقویت زیرساخت‌های مناسب تولید می‌باشند.

سیاست‌گذاری امنیت غذایی از منظر قانون اساسی و سایر اسناد بالادستی نظیر برنامه‌های توسعه کشور،

سیاست‌های کلی نظام و سند چشم‌انداز بیست ساله حول پنج محور می‌گردد:

۱- اصلاح الگوی مصرف و نوسازی نظام تولید،

۲- ریشه کن کردن فقر و محرومیت توسعه پایدار روستایی و امنیت آب،

۳- ایجاد ذخائر راهبردی،

۴- افزایش بهره‌وری، بهبود کیفیت مواد و فرآورده‌های غذایی،

۵- کاهش هزینه‌های تولید و توجه به ارزش اقتصادی و سیاسی آب هم از مهم‌ترین هدف‌گذاری‌های امنیت غذایی

از منظر قانون اساسی و اسناد بالادستی نظام محسوب می‌گردد.

ج- سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی

۱- ریشه کن کردن فقر و محرومیت

راهکار: ارتقاء سطح درآمد و زندگی روستائیان، کشاورزان و عشایر و توسعه پایدار روستاها و مناطق کشاورزی و

رفع فقر با تقویت زیرساخت‌های مناسب تولید و تنوع بخشی و گسترش فعالیت‌های مکمل و اقتصادی

۲- توسعه پایدار کشاورزی

راهکار: توسعه پایدار کشاورزی با حفاظت از منابع طبیعی پایه و صیانت و توانمندسازی منابع انسانی

۳- هدفمندی یارانه‌ها

راهکار: برای حل تخصیص یارانه هدفمند به بخش کشاورزی در جهت تحقق خودکفائی، حمایت از مساحت

زیربناها، مراعات معیاری‌های زیست محیطی به ارتقاء قدرت رقابت در بازارهای داخلی و بین‌المللی

۴- نوسازی زیرساخت‌ها و نظام تولیدی

راهکار: گسترش زیرساخت‌ها و ایجاد انگیزه برای جذب و توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی با پوشش مناسب بیمه‌ای، کاهش احتمال زیاده تولید.

د- سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

۱- ایجاد ذخائر راهبردی

راهکار: تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخائر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا)

۲- اصلاح نظام بازار

راهکار: حمایت مؤثر از ساماندهی فرآیند تولید و اصلاح نظام بازار محصولات کشاورزی، افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌های تولید، رعایت قیمت تمام شده محصولات اساسی.

ه- سیاست‌های امنیت غذایی بخش کشاورزی در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه جمهوری اسلامی

ایران: از برنامه اول تا چهارم دولت ایران و نظام جمهوری اسلامی ایران همواره از پس از انقلاب اسلامی به موضوع و مقوله خودکفایی در محصولات اساسی کشاورزی و بالا بردن ضریب امنیت غذایی تأکید داشته است و این موضوع همواره دارای جایگاه ثابتی در طی برنامه‌های پنج ساله اول، دوم، سوم و چهارم توسعه بوده است. البته ضریب امنیت غذایی در طی این برنامه‌ها با فراز و نشیب‌های مختلفی همراه بوده است که نمونه‌ای از آن را می‌توان در برنامه سوم و چهارم توسعه مشاهده نمود. برای بررسی دقیق‌تر وضعیت امنیت غذایی و فراز و فرود آن در برنامه‌های پنج ساله توسعه می‌بایست مباحث مربوط به سه تا قلمرو مورد بررسی دقیق قرار بگیرد: ضریب خودکفایی کالاهای اساسی، تراز تجاری کل محصولات کشاورزی و میزان واردات. که از حوصله این بحث خارج باشد و همچنین قانونگذار در بند ۱۳ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه وزارت بهداشت را مکلف کرد جهت تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر شاخص‌هایی از قبیل سلامت و تأمین غذا و حفظ و ارتقای سلامت افراد جامعه را ارتقاء بخشد و با افزایش درآمد سرانه از طرق مختلف از جمله اصلاح ساختار نظام سلامت جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی، عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت به درد آحاد جامعه با پوشش فراگیر و الزامی بیمه سلامت، ارتقای سلامت را ایمنی مواد غذایی ارتقای امنیت غذایی و تغذیه، تأمین سبد مطلوب غذایی و کاهش بیماری‌های ناشی از سوء تغذیه توجه به تحقق امنیت غذایی و سلامت تغذیه‌ای تلاش کند و استراتژی‌هایی را در جهت حمایت از حق به سلامت و امنیت غذایی که از مؤلفه‌های حق بر سلامت است تدوین نماید. البته برنامه چهارم توسعه راهکارهای کمک به ارتقاء امنیت غذایی نظیر:

الف- تشکیل «شورای عالی سلامت و امنیت غذایی» با ادغام «شورای غذا و تغذیه» و «شورای عالی سلامت»

ب- تهیه برنامه‌های آموزشی لازم به منظور ارتقاء فرهنگ و سواد تغذیه‌ای جامعه

ج- تخصیص منابع اعتباری، تسهیلات بانکی و یارانه‌ای لازم برای تولید، تأمین، توزیع و مصرف مواد غذایی، در جهت دستیابی به سبد مطلوب غذایی و ترویج غذای سالم

د- تهیه و اجرای برنامه‌های:

۱- ایمنی غذا

۲- کاهش ضایعات مواد غذایی از تولید به مصرف

از باب امنیت غذایی دیده فوق، به اختصار اشاره گردید ضمن آن که برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مبدا و شروع سند چشم‌انداز بیست ساله است و بخشی از اهداف چشم‌انداز در برنامه مزبور دیده شده است. همچنین مطابق ماده ۳۲ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، **اولاً:** فعالیت‌های شورای عالی سلامت و امنیت غذایی که در برنامه چهارم دیده شده بود، ادامه می‌یابد. همچنین مطابق بند ج ماده ۳۴ از قانون مزبور وزارت بهداشت و درمان موظف بوده در سال اول اجرای برنامه فهرست مواد فرآورده‌های غذایی سالم و ایمن و سبد مطلوب غذایی را برای گروه‌های مختلف سنی اعلام دارد. در قسمت دیگر از همین ماده وزارتین بهداشت و جهاد کشاورزی ملزم بودند مقدار مصرف مجاز سموم و کودهای شیمیایی برای تولید محصولات باغی و کشاورزی را مشخص نمایند و حتی از توزیع محصولات کشاورزی که به صورت غیرمجاز از سموم و کودهای شیمیایی استفاده کرده‌اند ممانعت به عمل آورند یا در بند ج ماده ۳۷ قانون برنامه پنجم توسعه تبلیغ کالاهای تهدید کننده سلامت از سوی رسانه‌ها ممنوع اعلام شده است.

در نهایت امنیت غذایی که از مؤلفه‌های حق بر سلامت به عنوان بخشی از حقوق انسانی و بشری است با هدف دسترسی آحاد جامعه فارغ از جنس، سن، نژاد، درآمد و فرهنگ به غذا و آب سالم و کافی و مناسب در نظام مقدس جمهوری اسلامی به رسمیت شناخته شده و دولت و وزارتین بهداشت و درمان و جهاد کشاورزی مسئول و متولی اجرای این حق بنیادین می‌باشند.

نتیجه گیری

با عنایت به مطالب ارائه شده، می‌توان دریافت که امنیت غذایی که از مؤلفه‌های حق بر سلامت است جزء حقوق بشری با خصوصیات ذاتی غیرقابل اسقاط و انکار بوده، همچنین غیرقابل تجزیه و تفکیک و علت این به هم پیوستگی آن است که هر یک از حقوق بنیادین بشری با حقوق دیگر مرتبط است و امنیت غذایی زیرمجموعه و جزئی از حقوق بنیادین بشری من جمله حق بر سلامت محسوب می‌گردد و امنیت غذایی با حق حیات و حق بر سلامت گره خورده است علاوه بر این می‌توان حق بر محیط زیست که در نسل سوم حقوق بشری جای دارد با امنیت غذایی در ارتباط دانست. به این ترتیب امنیت غذایی را می‌توان حلقه ارتباط نسل‌های مختلف حقوق بشری قلمداد نمود. امنیت غذایی در قالب اصول متعدد قانون اساسی کشورمان به همراه اسناد بالادستی نظیر سند چشم‌انداز بیست ساله و برنامه‌های توسعه‌ای در طرح‌های کلی نظام تجلی یافته است و با عنایت به خصیصه غیرقابل سلب بودن آن، دولت مکلف است

زمینه دسترسی همگان به غذا و آب سالم را فراهم نماید. بنابراین هر کس حق دارد تا به بالاترین سطح استانداردهای قابل حصول در بحث غذا و آب دسترسی داشته باشد از جمله اصول قانون اساسی در این خصوص می‌توان به بند ۱۲ اصل سوم قانون اساسی در خصوص رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه‌ای که از وظایف دولت است استفاده نمود همچنین در اصول ۲۰ و ۲۱ قانون اساسی حمایت قانونی یکسانی را برای همه افراد ملت اعم از زن و مرد در برخورداری از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بیان می‌دارد که امنیت غذایی نیز جزئی از این حقوق تلقی می‌گردد همچنین بند یک اصل ۴۳ قانون اساسی تأمین نیازهای اساسی شامل خوراک و پوشاک و... را که لازمه تشکیل خانواده است از جمله وظایف جمهوری اسلامی اسلامی بر می‌شمرد که باید برای همه افراد جامعه فراهم آورد.

جمهوری اسلامی ایران امنیت غذایی را علاوه بر قانون اساسی در قانون برنامه‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی- سیاست‌ها و طرح‌های کلی نظام مطرح و به رسمیت شناخته است. در پایان ضمن اذعان به وجود قوانین و مقررات در حوزه دکتترین امنیت غذایی و ارکان اصلی آن که به صورت کلی شامل استقلال و کاهش وابستگی محصولات کشاورزی اصلاح الگوی مصرف خودکفائی نسبی تولید محصولات کشاورزی و توجه هم زمان به تأثیر امنیت آب به امنیت غذایی است. یکی از سیاست‌های مؤثر در تحقق امنیت غذایی در کشور، مشارکت همه‌جانبه و ظرفیت‌سازی از طریق اتخاذ یک رویکرد نظام‌مند و هماهنگی میان بخشی در این زمینه است که به نظر می‌رسد با توجه به حجم قابل توجه قوانین و مقررات خاصه قانون اساسی و قوانین و اسناد بالادستی در زمینه‌های اجرا و عملیاتی نمودن اهداف و برنامه‌ها با نقایص و مشکلات در زمینه حمایت همه‌جانبه دولت از کشاورزان و درآمد آن‌ها و ایجاد تعادل اقتصادی و بهره‌برداری مؤثر از امکانات بخش کشاورزی و سودآور کردن کشاورزی مواجه هستیم و در عمل توانسته‌ایم در زمینه عدم رواج و مصرف غذاهای مضر به سلامتی مانند غذاهای پرچرب انواع فست فودها و میوه‌های آلوده به سموم کشاورزی موفق عمل نماییم.

فهرست منابع

- ۱- اصغرزاده، عبدالله، (۱۳۷۵)، « نقش الگوی مناسب و متعادل مصرف خوراک در امحاء فقر، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- ۲- اصغرینیا، مرتضی، (۱۳۹۵)، « چالش‌ها و الزامات دولت‌ها در تنظیم مقررات در حوزه سلامت»، فصلنامه حقوق پزشکی، سال دهم، شماره ۳۷
- ۳- اسکندری، معصومه، (۱۳۹۰)، « تأثیر حق بر سلامت جسمی و روانی بر حقوق زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور
- ۴- امینی ترکمانی، علی، (۱۳۸۳)، « برآورد امنیت غذایی در ایران و ارزیابی از نحوه مواجهه رویکردهای نظری رقیب با ناامنی غذایی»، مجموعه مقالات همایش کشاورزی و توسعه ملی، ناشر: مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اختصار کشاورزی، جلد چهارم، صص ۹۵۹-۹۶۵
- ۵- دفتر فائو، (۱۳۸۱)، « آب، منبع امنیت غذایی»، پیام جهاد کشاورزی، سال اول، شماره ۹

- ۶- سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۶۹)، « قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سازمان برنامه و بودجه
- ۷- سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۷۴)، « قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سازمان برنامه و بودجه
- ۸- سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۷۸)، « قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سازمان برنامه و بودجه
- ۹- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، (۱۳۸۴)، « قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
- ۱۰- شاه حسینی، ناصر (۱۳۹۵)، « نقش سلامت در سلامتی و طول عمر انسان»، قم، انتشارات نسیم حیات، چاپ اول.
- ۱۱- شکوری، علی، (۱۳۸۳)، « امنیت غذایی و دسترسی به آن در ایران»، پژوهشنامه علوم اجتماعی، زمستان، شماره ۲۴
- ۱۲- طباطبائی معتمنی منوچهر، (۱۳۹۰)، « آزادی‌های عمومی و حق بشر»، ناشر مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم
- ۱۳- عباسی، بیژن، (۱۳۵۰)، « حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین»، تهران، ناشر مؤسسه انتشارات دادگستر، چاپ اول
- ۱۴- فاطمی امین، سیدرضا و مرتضیایی، اشرف، (۱۳۹۳)، « برنامه راهبردی زنجیره تأمین فرآورده‌های غذایی»، ناشر: جهاد کشاورزی، واحد شهید بهشتی
- ۱۵- قاسمی، حسین، (۱۳۷۳)، « تعاریف و مبانی نظری امنیت غذایی»، مجموعه مقالات ویژه نامه امنیت غذایی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، صفحه ۱۵
- ۱۶- قربانی، فرج‌الله، (۱۳۸۱)، « مجموعه کامل قوانین و مقررات اساسی و مدنی»، تهران، انتشارات دانشور، چاپ چهاردهم
- ۱۷- قوانین و مقررات سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی
- ۱۸- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۹۰)، « مبانی حقوق عمومی»، تهران، نشر میزان، چاپ چهارم
- ۱۹- کجباف، حسین‌آل، (۱۳۹۲)، « مفهوم و جایگاه حق بر سلامت در اسناد بین‌المللی حقوق بشر»، فصلنامه حقوق پزشکی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، صفحات ۱۷۰-۱۳۹
- ۲۰- مقالات نشریه پیام پزشکی، سازمان خواربار کشاورزی ملل منطقه و برنامه جهانی غذا، سال ۱۳۸۵، شماره ۵۸
- ۲۱- موسوی، سید سجاد، (۱۳۹۵)، « حق برخورداری از سلامت»، انتشارات پزشکی شروین، چاپ اول.
- ۲۲- متقی، سمیرا؛ سیفی، آناهیتا؛ درودیان، مجید؛ (۱۳۹۶)، « ماهیت حق بر سلامت و جایگاه دولت در تحقق آن»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، سال هجدهم، شماره دوم (پیاپی ۴۶)، صص ۱۲۳-۱۴۸
- ۲۳- میجیل جیمز، (۱۳۸۰)، « رفاه اجتماعی در جهان»، ترجمه محمدتقی جغتایی، تهران، نشر دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
- ۲۴- نوری نائینی، محمد سعید، (۱۳۷۸)، « امنیت غذایی و توسعه کشاورزی»، (مجموعه مقالات)، مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی
- ۲۵- هاشمی، سید محمد، (۱۳۷۴)، « حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران»، جلد اول، نشر دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول.
- ۲۶- هاشمی، سید محمد، (۱۳۸۴)، « حقوق و آزادی‌های اساسی»، تهران، نشر میزان